Tarih Okulu Dergisi (TOD)
Mart 2015
Yıl 8, Sayı XXI, ss. 301-318.

Journal of History School (JOHS)
March 2015
Year 8, Issue XXI pp. 301-318.

DOI No: http://dx.doi.org/10.14225/Joh688

BİR AKTÖR, BİR MÜVERRİH: KÖPRÜLÜ VE İNALCIK'IN CUMHURİYET TÜRKİYE'SİNE BAKIŞI

Gazi Giray GÜNAYDIN[*]

Özet

Cumhuriyet döneminin iki önemli figürü, Fuad Köprülü ve Halil İnalcık yeni Türkiye Cumhuriyeti ve tek parti dönemine ilişkin kanaatlere sahiptir. Köprülü ve İnalcık arasında hoca-talebe münasebeti çerçevesinde söz konusu olan ilişki bir geleneğin sürekliliğini ifade eder. Bu anlamda, her iki figürün Cumhuriyet'in kuruluşuna ve tek parti dönemine bakışı ayrıca anlamlıdır. Köprülü ve İnalcık, Osmanlı devrinin son döneminde ayyuka çıkan köhnemiş düzenden yakınmaktadır ve çağdaşlaşma taraftarıdırlar. Atatürk'ün açtığı yolu önemsemekte olmalarına rağmen tek parti döneminin bazı uygulamalarına karşı tereddütle yaklaşmakta, özellikle tek parti dönemi kadrolarına karşı eleştiriler yöneltmektedirler. Bu çalışma, siyasi aktör kimliğiyle tarih yapan Fuad Köprülü'nün ve tarihçi sıfatıyla tarih yazan Halil İnalcık'ın döneme bakışını bir süreklilik içerisinde ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: *Tek Parti Dönemi, Yeni Türkiye Cumhuriyeti, CHP, Fuad Köprülü, Halil İnalcık, Atatürk*

An Actor, A Historian:The Aspect of Köprülü and İnalcık to Republic Turkey

Abstract

Two figures, who are Fuad Köprülü and Halil İnalcık, are significantly a political actor and a historian in Turkish Republic. Both of them are concerned with single party term, have opinions new Turkish Republic. There is master-student relationship between Köprülü and İnalcık, so, they are fragments of all which sustain a tradition. In this sense, their aspect to Turkish Republic and single party term is also meaningful. Köprülü and İnalcık complains worn order that appeared in the last term of Ottoman era and they are supporter of becoming contemporary. Although both of figures give

[*] İstanbul Şehir Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

importance to way leaded by Atatürk, they look with hesitation to some application of single party term, particularly criticize to cadres of single party term. This study aims to exhibit Köprülü's and İnalcık's understanding to the epoch.

Keywords: *Single Party Term, The New Turkish Republic, CHP, Fuad Köprülü, Halil İnalcık, Atatürk*

GİRİŞ

İsimlerini Cumhuriyet yılları içerisinde anabileceğimiz iki tarihçi, M. Fuad Köprülü ve Halil İnalcık, tek parti dönemine ilişkin yaklaşım tarzları ve kanaatleriyle özel bir konuma sahiptir. İki figür, Fuad Köprülü ve Halil İnalcık, hoca-talebe ilişkisi çerçevesinde süreklilik arz etmeleri bakımından da anlamlıdır. Bütünlük arz eden bu iki hikâyenin Türkiye'de temsil ettiği gelenek, tek parti dönemini ele alış biçimlerine ve Cumhuriyet'e dair bakış açılarına doğrudan yansımıştır. Fuad Köprülü, Fransız menşeili *Annales d'histoire économique et sociale* dergisinin etrafında gelişen *Annales* okulunun yakından izleyicisi ve Türkiye'deki ilk ve en önemli temsilcisi olan bir tarihçi vasfıyla takipçisi Halil İnalcık'ın hocasıdır. *Annales* ekolü bin dokuz yüzlü yılların ortalarında hatırı sayılır bir gelenek yaratmış ve tarih yazıcılığının yöntem ve içeriğinde ses getiren bir söylem yaratmıştı. Ortaya çıktığı dönemde akademi çevrelerinde bu okul dışarıdan belirlenimci varsayımları olan ve yeknesak bir tarih incelemesi ortaya koyan yekpare bir grup olarak algılanıyordu.[1] Fuad Köprülü de Avrupa'da ilim sahasındaki gelişmeleri yakından izliyor, Türkiye tarihinin de *Annales*'ci bir yaklaşımla baştan yazılmasının zaruriyetine inanıyordu. Ancak İnalcık, Türkiye'de *Annales*'ci bir yaklaşımla tarih yazıcılığının önünü açan hocası Köprülü'yü de aşacak ve *Annales* ekolünün Türk tarihçiliğindeki en parlak ismi olacaktır. Tek parti dönemiyle ilişki kurulabilecek iki ismin döneme bakışlarını tetkik etmek bu çalışmanın temel gayesidir. Böyle bir amaç edinmenin Köprülü ve İnalcık arasındaki münasebet ve bir geleneğin aktarıcı parçaları olma işlevinin ötesinde her iki isme mahsus tikel sebepleri de vardır. Her iki figürün tek parti dönemine yönelik kanaatlerine bakarken; Fuad Köprülü'yü dönemin içerisinde *tarih yapıcı bir aktör* vasfıyla, Halil İnalcık'ı döneme uzaktan bakan *tarih yazıcı bir müverrih* vasfıyla ele alacağız.

[1] Peter Burke, *Fransız Tarih Devrimi: Annales Okulu* (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2002) 24-25.

GELENEĞİN AKTARICISI İKİ FİGÜR: KÖPRÜLÜ VE İNALCIK

Henüz Cumhuriyet ilan edilmemişken daha çok Köprülüzade Mehmet Fuad Bey olarak bilinen Köprülü, Mercan İdadisi'ni bitirdikten sonra başladığı Hukuk öğrenimini yarıda bırakır. Lise mezunu Mehmet Fuad cesur bir kararla Mekteb-i Hukuk-i Sultani'yi hocalarını yetersiz bularak bırakmış ve kendini tek başına yetiştirerek çalışmalarını zihninde kurduğu dünyaya, dert edindiği meselelere adamıştır. Bu karar yalnızca bir vazgeçiş değildir; eskiye, artık üretemeyen Osmanlı ilim sistemine karşı bir reddiye olarak kabul edilebilir. Bu reddiye içinde bulunduğu kültüre yönelik değil, mevcut duruma ve ilim hayatının köhnemişliğine bir itirazdır. II. Meşrutiyet (1908) ilan edildiği sıralarda Mehmet Fuad genç bir delikanlıdır ve istibdat döneminin sona ermesiyle yeniden canlanan İstanbul'un matbuat camiasında adı sıkça zikredilen bir kimse olmaya başlamıştır. Gazete ve dergilerde yazıları yayımlanmaktadır. Köprülüzade Mehmed Fuad, genç yaşında henüz yirmi üç yaşında iken İstanbul Darülfünun'da Türk Edebiyat Tarihi profesörlüğüne atanır. Sonraki yıllarda, Ankara Üniversitesi'nde de dersler verecektir. Köprülü, Cumhuriyet döneminin üniversitelerinde birçok önemli görev alacak ve akademi çevrelerinde de şöhret kazanacaktır. Fuad Köprülü, 1935 yılında Atatürk'ün davetiyle Kars vilayetinden CHP (Cumhuriyet Halk Partisi) vekili seçilerek meclise girer. Bu tarihten itibaren tarihçi ve ilim adamı vasfıyla Cumhuriyet'in kültürel reformlarını takip eden ve çağdaşlaşmanın destekleyicisi olan hoca Köprülüzade Mehmet Fuad'ı, Ankara siyasetine müdahil olan ve tek parti döneminin vekili Fuad Köprülü olarak görmek mümkün olacaktır. Sıkı bir çağdaşlaşma taraftarı olsa da hiçbir zaman tam manasıyla tek parti dönemindeki politikalarla barışamayacak olan Köprülü'nün de bu duruma karşı somut adımlar atması Atatürk'ün ölümünden sonra olabilecek (bu durumda, Atatürk'ün ölümü sonrası çağdaş bir Türkiye yolundan sapan CHP elitlerinin vesayetçi yaklaşımlarının büyük payı olduğu fikri de yaygındır), 1945'de Menderes, Bayar ve Koraltan'la beraber *Dörtlü Takrir*'i mecliste görüşülmek üzere sunacak, çok geçmeden refikleriyle beraber CHP'den ihraç edilecek ve nihayet 1946'da DP'yi (Demokrat Parti) kuracaklardır. Tek parti döneminde daha çok kendisini ilmi çalışmalarına adayarak Ankara siyasetine mesafeli duran Köprülü, Demokrat Parti'yle beraber aktif bir siyaset adamı olarak vekilliği ve Dışişleri bakanlığı dönemlerinde karşımıza çıkacaktır. İlmi ve siyasi kariyerinin, kendisine çizdiği prensipler etrafında tutarlılık arz etmesi hem tek parti döneminin hem de çok partili dönemin bir aktörü olarak Fuad Köprülü'yü önemli kılmaktadır.

Halil İnalcık hiç şüphesiz çağdaş Osmanlı tarihçiliğinin en önemli isimlerindendir. O doğduğunda Cumhuriyet henüz ilan edilmemişti; İnalcık'ın gençliği kültürel reformların yoğun bir şekilde uygulamaya konduğu, yeni Türk devletinin kurumlarının birer birer inşa edildiği bir döneme tekabül eder. Halil İnalcık, Atatürk'ün mektebi diye anılan DTCF'ne (Dil Tarih Coğrafya Fakültesi) o dönemde başvurur ve ilk öğrencilerini Atatürk'ün bizzat seçtiği fakülteye birincilikle girer. Bu dönemde, hocası Fuad Köprülü'den de DTCF'de dersler alır ve çalışmalarıyla hocasını etkiler. Köprülü'nün himayesiyle akademik kariyerinin önü açılır.[2] Bu anlamda, İnalcık'ın yeni kurulan devletle yaşıt bir Cumhuriyet çocuğu olduğunu söylemek mümkündür. Hem kişiliğinin şekillendiği gençlik yıllarının bu döneme rastlaması hem de Cumhuriyet'in kurumlarında yetişmesi bunun açık bir göstergesidir. Türkiye'de kendisini Kemalist (ya da Atatürkçü) olarak tanımlayan insanlar Halil İnalcık ismi zikredildiğinde tam da bu sebepten ötürü kulak kesilirler.[3] Ancak İnalcık ideolojik bir pozisyona oturtulabilecek, bir fikrin savunuculuğunu körü körüne üstlenen bir tarihçi asla olmamıştır. Onun *Annales* okulundan mülhem geliştirdiği meseleleri uzun erimli (*longue durée*) ele alan tarih yazım anlayışı, metodolojisini uygulamadaki titizliği, vesikalara mutlak sadakati ve bâkir kalmış birinci ağızdan kaynaklara ulaşma gayreti, ekonomik ve sosyal tarihin bir gereği olarak meseleleri bir sosyolog, edebiyatçı gözüyle de değerlendirebilme mahareti İnalcık tarihçiliğini müstesna bir konuma getirir. Bu

[2] Halil İnalcık, *Tarihçilerin Kutbu: Halil İnalcık Kitabı* haz. Emine Çaykara (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013) 51-76.

[3] Bu tespitin daha anlaşılır olmasını sağlayacak birkaç örnek vermekte yarar vardır. İnalcık'ın onuruna İBB Kültür A.Ş. tarafından tertip edilen ve 14.09.2009 tarihinde Cemal Reşit Rey Konser Salonu'nda gerçekleştirilen "İlim ve Fikir Hayatının 70. Yılında Prof. Dr. Halil İnalcık" programına dışarıdan katılan halkın profili manidardı. Programa davetli akademisyen, gazeteci gibi kimselerin haricinde dışarıdan gelen halk daha çok Atatürkçü idi. Öyle ki programın davetlisi dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu salona geldiğinde, sözünü ettiğimiz bir grup insanın tepkisini toplamıştı. Yine, İnalcık, Cumhuriyet'in değerlerine ilişkin beyanatlar verdiğinde ekseriyetle *Milliyet* ve *Hürriyet*'te çıkan bazı köşe yazıları da anlamlıdır. Atatürkçü birçok yazar için Halil İnalcık adeta bir sığınaktır. Birkaç örnek için bkz. Taha Akyol, "Halil İnalcık diyor ki..." *Milliyet*, 29 Eylül 2003. (Akyol'u Atatürkçü olarak ifade etmek doğru olmayabilir ancak İnalcık'ın uyarıları hakkında yazdığı yazıyla diğer örneklerle benzer pozisyonda göründüğünden buraya dahil edilmiştir.) Melih Aşık, "İnalcık Ne Diyor?" *Milliyet*, 04 Mayıs 2005. Hasan Pulur, "İnalcık Hoca Böyle Diyorsa..." *Milliyet*, 31 Ekim 2005. Zeynep Göğüş, "AKP, Atatürk'e karşı mı?" *Hürriyet*, 19 Kasım 2005. Fikret Bila, "Halil İnalcık'ın Uyarısı", *Milliyet* 19 Kasım 2009. Özdemir İnce, "Halil İnalcık, 'Atatürk ve Demokratik Türkiye", *Hürriyet* 12 Ağustos 2007. Derya Sazak, "Atatürk ve modernite", *Milliyet* 30 Ekim 2009.

marifetinden ötürü, Halil İnalcık yalnızca beynelmilel akademi çevrelerinde itibar edilen bir isim olmamış, meselelere ve bilhassa da Osmanlı tarihi üstüne getirdiği yeni perspektifler, etraflı yorumlar vesilesiyle Türkiye'de İslamcılar arasında, Cumhuriyet reformlarına olumsuz reaksiyon gösteren Müslüman kültürel camia içerisinde de saygıdeğer bir tarihçi olmuştur. İşte, tam da bu noktada, birbirine karşıt iki kutup arasında Halil İnalcık'ın Cumhuriyet ve tek parti dönemine ilişkin kanaatleri son derece ehemmiyet arz etmektedir. İnalcık, tarihçi titizliğiyle Cumhuriyet'in ilânına giden yolu ve tek parti dönemini meselenin özüne inerek, Osmanlı'dan Yeni Türkiye'ye bir süreklilik içerisinde ele alır. Dönemi incelerken başvurduğu kaynaklar doğrudan doğruya muhataplarıdır. Mesela, Mustafa Kemal'i değerlendirirken onun birinci ağızdan konuşmaları, Afet İnan, Falih Rıfkı gibi en yakınındakilerin notları İnalcık'ın öncelikli başvuru kaynaklarıdır. Bunu yaparken, ne Kemalistlerin sorgusuz bir şekilde Cumhuriyet'i sahiplenmesi gibi methiyeler düzer ne de İslami akımın Cumhuriyet'e reddiye olarak Osmanlıları sahiplenmesi gibi tarihin bu iki aktörünü karşıt kutuplara yerleştirir. Yine, Marksist tarihçiliğin proletaryanın çıkarına bir silah olarak benimsediği tarihsel materyalizm gibi bir yöntemle tarihi araçsallaştırmaktan[4] da kaçınır. "Marx'tan feyz almış bir tarihçinin kaba ve maddi şeyler için yaptığı mücadelenin"[5] aksine, İnalcık doğrudan muhatabıyla mukabele ederek önce onu anlamaya ve ardından dönem içerisinde onu değerlendirmeye çalışır.

AKADEMİDEN SİYASETE TARİH YAPICI BİR AKTÖR: FUAD KÖPRÜLÜ

Fuad Köprülü'nün esas olarak bir tarihçi, edebiyat araştırmacısı olduğu aşikârdır. Genç yaşlarda kendi çalışma alanlarını belirlemiş, dert edindiği meseleler üstüne çalışmaya gayret eden bir ilim adamıdır. 1923'de *Türkiye Tarihi*'ni yazdığında Atatürk eski harflerle ve kendi el yazısıyla Köprülü'ye gönderdiği mektupta kitabı "büyük bir zevk ve istifade ile okuduğunu" söyleyerek çalışmalarının kıymetine işaret etmiştir.[6] Ancak bu yazının bağlamı gereği Köprülü'nün ilmi çalışmalarını detaylı olarak aktarmak mümkün

[4] Georg Lukacs, "The Changing Function of Historical Materialism," *History and Class Consciousness: Studies in Marxist Dialectics* (Cambridge: The MIT Press, 1971) 224-225.
[5] Walter Benjamin, "Tarih Kavramı Üzerine," *Son Bakışta Aşk* haz. Nurdan Gürbilek (İstanbul: Metis Yayınları, 2008) 40.
[6] Bkz. Orhan F. Köprülü, *Türk Klâsikleri: Yunus Emre'den Aşık Veysel'e* C. 7. (İstanbul: DÖSAR Yayınları, 1974) Vesikalar Kısmı.

olmayacaktır, zaten onun araştırmaları üstüne söylenmiş pek çok söz vardır. Fuad Köprülü, bu çalışmada siyaset adamı kimliğiyle değerlendirilecek ve onun Cumhuriyet dönemi Türkiye'sine, tek parti dönemine ilişkin kanaatlerine yer verilecektir.

M. Fuad Köprülü, bibliyografyasına bakıldığında da rahatça fark edileceği üzere milliyetçi hassasiyetleri olan, hatta bunun için Türkiye tarihini ve kültürünü en sahih usullerle baştan yazmaya kalkışmış bir kimsedir. Ancak onun milliyetçiliği bağnaz ve ideolojik değildir. Aksine, Köprülü, dönemi içerisinde Türkiye dışındaki ilmi faaliyetleri yakinen takip eden ve yabancı çevrelerle en çok ilişki kuran kişilerden olmuştur. Benzer bir tespiti öğrencisi Osman Turan da yapmaktadır: "Köprülü'nün mesleğine başladığı devirdeki havaya uygun olarak, onun tetkiklerinde daima milliyetçi görüş hâkim olmuştur. Lâkin, bu hareket mebdei, onu hiçbir zaman ilmin zarurî bir şartı olan objektiflikten ve tarafsızlıktan uzaklaştırmamış, hadise ve vesikaları zorlamaya sevk etmiş değildir. Bilakis mutlak surette hakikatin sadık bir araştırmacısı olmak vasfı onun eserlerinde her an müşahede edilebilir. Milliyetçi duygularsa, sadece onun büyük Türk tarihinin aydınlanması aşkını tahrik etmiştir."[7] Mehmet Fuad Bey'in temel derdi ait olduğu coğrafyanın kültür mirasını taassuba, ön yargılara mahal vermeden ortaya koymaktı. İlim hayatı boyunca da daima kültürün kendi doğası içerisinde var olabilmesinin yanında oldu ve böylesi alanların müdahaleye açık olmadığı fikrini savundu.

Fuad Köprülü'nün hayatı boyunca bir tutarlılık içerisinde bir kültür milliyetçiliğine sahip olduğunu yukarıda ifade etmeye çalıştık. Köprülü'nün milliyetçiliğinin bağnazlıktan uzak olması, onun aynı zamanda bir demokrat olmasına imkân vermiştir. Çağdaşlıktan anladığı Batılı manada gelişmiş bir demokrasinin memlekette tesis edilebilmesidir. Bu yüzden, tepeden inme otoriter müdahalelere sıcak bakmaz. Fuad Köprülü, 1945'lere dek Türk devrimine ve Cumhuriyet'in getirdiği değerlere doğrudan karşı bir tutum sergilemiyordu ancak devrimin kültür üstünde yaptığı müdahalelerden de hoşnut değildi. 1932'de dil devrimi yapıldığında Köprülü şöyle diyordu: "Latin harflerinin kabulüne tarafdar olanlar, zannediyorlar ki Garb medeniyyetine bu suretle daha çabuk ve daha kolay temessül edebiliriz. Halbuki Garb medeniyyetine temessül harflerimizin tebdili ve Latin harflerinin kabulüyle

[7] Osman Turan, "Türk İlminin Abidesi: Prof. Fuad Köprülü," *Türk Kültürü* IV.47 (1966): 937.

kabil olamaz."[8]

Atatürk'ün ölümünden sonra CHP'nin içindeki bir kesimin kendilerini daha açık bir şekilde ifade etmesiyle, Köprülü de tek parti dönemine yönelik eleştirilerini gittikçe şiddetlenecek bir şekilde dillendirmeye başlar. Topraksız köylünün topraklandırılmasına karşı mecliste görüşülmek üzere aralarında Fuad Köprülü'nün de olduğu dört vekilin TBMM'ne (Türkiye Büyük Millet Meclisi) sunduğu *Dörtlü Takrir* sonuçları itibariyle Türk siyasal hayatında çok partili dönemin başlangıcına zemin hazırlamıştır. Önerge; basın hürriyetini ön plana çıkarıyor, çok partili hayata geçilerek serbest seçimlerin yapılmasını, üniversite özerkliğinin sağlanmasını, yürütme erkinin CHP'nin tüzel hamiliğinden çıkarılmasını amaçlıyordu. Köprülü ve refikleri dünyadaki özgürlük ve demokrasi akımlarının geliştiğine takrirde vurgu yapıyor, artık Türk halkının da politik hak ve hürriyetlerini bilinçli şekilde kullanabilecek düzeye geldiğini hatırlatıyordu. Bu farkındalıkla hareket edilerek, ilk anayasada hakim olan ruha bir an önce dönülmesi gerektiğini söylüyorlardı.[9] Burada, bu önergenin verilmesinde CHP'nin köylünün topraklandırılması politikasından zarar gören büyük miktarlarda toprak sahibi olan Adnan Menderes'in önemli ölçüde payının olduğu da belirtilmelidir. Ancak, yine de Menderes, Köprülü, Bayar ve Koraltan'ın verdiği önergenin ana metninde, tek parti döneminin iktidarı CHP'ye yönelik ağır eleştiriler yer aldığı ve demokrasi talep edildiği rahatça söylenebilir. Dört vekil, tek parti iktidarını demokrasiden uzaklaşmakla suçlayarak ağır eleştiriler yöneltiyor ancak "Atatürk'ün ölmez adını" bu eleştirilerin dışında tutuyordu. *Dörtlü Takrir*'de Atatürk ve tek parti dönemi kadroları şu şekilde açıkça ayrılıyordu: "Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun, demokratik ruhuna daima sadık kalmış ve Cumhuriyetin kurucusu Büyük Atatürk bunu tamamıyla demokratik bir şekle ulaştırmak idealinden ölünceye kadar ayrılmamıştır." Köprülü'nün de hayatı boyunca Cumhuriyet Türkiye'siyle ilişkisi bu minvalde seyretmiştir. Dışişleri Bakanlığı görevini sürdürürken[10] CHP'li vekilleri korkaklıkla ve *Dörtlü Takrir*'in arkasında duramamakla suçlamıştır:

"Arkadaşlar, dörtlü takrir burada okunduğu zaman, burada bulunan bütün

[8] Agah Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri* (Ankara: TDK Yayınları, 1960) 397.

[9] Osman Akandere, "Bir Demokrasi Beyannamesi Olarak 'Dörtlü Takrir'in Amacı ve Mahiyeti," *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9 (2003) 9-10.

[10] Fuad Köprülü'nin TBMM kürsüsünde yaptığı konuşmalar zabıt kayıtlarından olduğu gibi aktarılmıştır.

Halk Partisi mensupları arasında, biz de orada idik, Hamdullah Suphi Bey müstesna, bir tek civanmert ses çıkıp da, bunlar doğru söylüyorlar, demek cesaretini bulamadı. Birçoklarının içlerinden bizimle beraber olduklarını çok iyi biliyordum."[11]

Köprülü, Atatürk'ü ve devrimlerini her zaman önemsemiş, onun kendisine verdiği görevleri layıkıyla yerine getirmeye çalışmıştır. Ancak tek parti döneminin CHP kadrolarıyla barışamamış, ilişkisi aksi yönde seyretmiştir.

Türkiye'de çok partili hayata geçilmesiyle beraber M. Fuad Köprülü'nün siyaset hayatı eskiye kıyasla yoğunlaşmış, sürece şekil veren bir aktör vasfı kazanmıştır. Köprülü, artık Türk siyasal hayatını yönlendiren aktörlerdendir. Refikleriyle beraber kurdukları Demokrat Parti'yle 1946-50 döneminde muhalefette bulunmuş, 1950 seçimlerinde partinin iktidara gelmesiyle Dışişleri Bakanlığı görevini üstlenmiştir. Her iki dönemde de artık Köprülü'nün tek parti dönemine ve CHP zihniyetine karşı tavrı nettir. CHP'nin artık Cumhuriyetin kuruluşundaki değerleri artık yalnızca sözde savunduğu, demokratik bir devletin işleyişinin teminatı olamadığı fikrindedir. DP'nin muhalefet yıllarında CHP hükümetinin tarafsızlıktan uzak olduğunu beyan ederek halkın iradesini temsil eden TBMM'nin bu duruma müdahale etmekle mükellef olduğunu iddia etmiştir.

"Başka yerlerde mücadele partiler arasında olur; Hükümet tarafsız kalır. Bir arkadaşımız da seçimlere yapılan itirazların bir parti mücadele taktiki olduğunu iddia etti. Bu işde particilik de olabilir; amma arkadaşlar, hepiniz biliyorsunuz ki bugün mevzuubahsolan şikâyetlerin ile yapılmıştır. mevzuu bir partinin diğer birinden şikâyet etmesi değildir. Bir partinin doğrudan doğruya iktidar mevkiinde bulunan Hükümetten şikâyet etmesidir. Büyük Millet Meclisine, Demokrat Parti, Hükümeti şikâyet ediyor."[12]

TBMM 8. Dönem CHP Hükümetinin programının içeriğini eleştirerek CHP'nin kendisini ayrıcalıklı bir konumda göstermesine tepki gösteren Fuad Köprülü demokratik bir Türkiye arzusu içerisinde bundan böyle CHP dâhil herkesin eşit şartlar içerisinde siyaset yapması gerektiğini ifade eder.

"Bu itibarla Hükümetin beyannamesinde, programında açık ve sarih olarak ifade edileceği yerde âdeta bir nevi parti müdafaanamesi yapar gibi

[11] M. Fuad Köprülü, 11.01.1952 tarihli TBMM Konuşması. *T.B.M.M. Tutanak Dergisi* 9. Dönem, 25. Birleşim, 3. Yasama Yılı, 1. Oturum, C. 12. 84.
[12] M. Fuad Köprülü, 26.08.1946 tarihli TBMM Konuşması. *T.B.M.M.Tutanak Dergisi* 8. Dönem, 8. Birleşim, 1. Yasama Yılı, 1. Oturum, C. 1. 120.

Cumhuriyet Halk Partisinin demokratik temayüllerinden ve memlekette demokrasiyi vücude getirdiğinden âdeta bir nevi imtiyaz şeklinde ele alacak gibi sözlere hiç bir lüzum yoktur. Biz hiç bir zaman memlekette demokrasinin imtiyazını almak ve hiç kimsenin demokrasi fikirlerine taraftar olmıyacağını iddia etmek gibi acaip bir vaziyette bulunmadık. (...) Evet idarenin bütün partilerin dışında iktidara hangi parti gelirse gelsin, onların dışında tamamen bitaraf ve müstakil işlemesi bugünkü medeni idarelerin ilk şartıdır. Ama müsaadenizle söyliyeyim ki, hiçbirimiz bizim henüz böyle bir idare tesis ettiğimizi iddia edemeyiz. Bundan sonra gayemiz ve her iki partinin gayesi bu idareyi tesis etmek olmalıdır. Bunu tesis etmedikçe memleketin siyasi hayatında istikrar temini ne bugün ne de yarın için kabil olmayacak. İktidara gelen parti, idare makanizmasmı kendi organı olarak kullanmak vaziyetine düşecektir."[13]

Köprülü, DP'nin iktidarı döneminde ise Dışişleri Bakanı sıfatıyla çok partili hayata geçiş döneminde çekilen zorlukları hatırlatarak CHP'lilerin DP'nin kurulmasını nasıl engellemeye çalıştıklarını şöyle anlatmaktadır:

"1946 senesi, Demokrat Partinin kuruluşundan telâşa düşen ve daha 30 sene iktidarı ellerinden bırakmıyacaklarını ve Demokrat Parti'nin hiçbir yerde kurulamıyacağını iddia ederek şeflerinin huzurunda (burada parti kurulamaz) diyen zevatın hâkim oldukları ve bu endişe ile yeni seçimlere girildiği bir devirdir. Aslı yokken, harici bir tehlike, istikrarsızlık, şu ve bu vaziyet ihdas edilerek, yeni seçimlere gidildiği sıralardaydı. Demokrat Parti memleketin muhtelif yerlerinde kurulurken, bu partiyi kurdurmamak için, idare amirleriyle el ele vererek, kanunun sarahatine aykırı olarak, insanların karakollarda dövüldüğü zamanlardaydı."[14]

Aynı konuşmada, Dışişleri Bakanı Köprülü iktidarı döneminde CHP'nin vesayet kurarak iki üç kişiyle ülkeyi idare ettiğini ve diğer kimselerin birçoğunun "evet diye başlarını eğerek her şeyi tasdik ettiğini" söylemiştir. CHP idaresindeki bir TBMM'nin bir diktatörlük sistemi olduğunu ifade eden Köprülü eleştirilerine şöyle devam etmektedir:

"Bu kürsüden onların Başbakanları: «Dünyanın en güzel demokrasi sistemi tek partili sistemdir» dediği zaman; onların Millî Şefleri Meclisin açılışında «bizim demokrasimiz kendimize mahsustur, başka memleketlerin

[13] M. Fuad Köprülü, 13.10.1947 tarihli TBMM Konuşması. *T.B.M.M.Tutanak Dergisi* 8. Dönem, 85. Birleşim, 2. Yasama Yılı, 1. Oturum, C. 6. 723-724.

[14] M. Fuad Köprülü, 11.01.1952 tarihli TBMM Konuşması. *T.B.M.M.Tutanak Dergisi* 9. Dönem, 25. Birleşim, 3. Yasama Yılı, 1. Oturum, C. 12. 83.

müteaddit partili demokrasisini Türk Milleti kabul etmez» dediği zaman; bütün sokakları ve burayı dolduran Halk Partili mebusların vicdanlarında, (tek parti, tek şef, tek millet düsturu) yaşadığı zaman; Demokrat Parti kurulmadan evvel, bu kürsüden: «Türkiye'de diktatörlük sistemi artık devam edemez», diyen bendim."[15]

Köprülü, siyasetin bir aktörü olarak Dışişleri Bakanı iken Batılı ve diğer yabancı devletlerle yakın ilişkiler kurulmasını önemsemiş ve bunu demokrasiye terfi etmiş bir Türkiye'nin zaruri bir ihtiyacı olarak görmüştür. Bu yüzden, "Birleşmiş Milletler Müessesine sadık kalmakta, onun kuvvetlenmesine tam iman ve samimiyetle, sabırla çalışmakta devam ediyoruz ve edeceğiz"[16] diyerek Türkiye'nin NATO'ya girmesi için ciddi emekler sarf etmiş ve nihayetinde Türkiye'nin NATO'ya girmesini sağlamıştır. Bu dönemde, kendisinin bu çabalarını memleket topraklarını yabancılara vermekle suçlayan CHP'nin kötü niyetli olduğu mesajını vermiş ve NATO'ya girmenin demokratik bir Türkiye için ne derece doğal olduğunu şöyle anlatmıştır:

"Kendi haklarının, istiklâlinin ve toprak bütünlüğünün müdafaasına azmetmiş, başkalarının haklarına, istiklâline ve toprak bütünlüğüne titizlikle riayeti şiar edinmiş ve «Yurtta sulh, Cihanda sulh» düsturunu tamamen benimsemiş bir millet olarak, bu isnatlar ve haksız ithamlar karşısında vicdanımız tamamen müsterihtir. (...) İyi niyet sahibi herhangi bir müşahidin bizim, topraklarımızda asla başkalarına üs vermek düşüncesinde olmadığımızı ve kendi üslerimizi ancak bir tecavüz vukuu takdirinde müttefiklerimizle gereken iş birliği çerçevesi dâhilinde kullanacağımızı teslim etmemesine imkân göremiyoruz."[17]

Köprülü'nün ifadelerinden de anlaşılabileceği üzere onun aktif siyaset yılları demokrasi talep etmekle ve tek parti döneminin yegâne aktörü CHP'ye eleştiriler yöneltmekle geçmiştir.

TARİH YAZICI BİR MÜVERRİH: HALİL İNALCIK

Halil İnalcık, Türkiye Cumhuriyeti'ne ve tek parti dönemine ilişkin farklı mecralarda neşrettiği makalelerini bir bütünlük arz edecek biçimde *Atatürk ve*

[15] M. Fuad Köprülü, 11.01.1952 tarihli TBMM Konuşması. *T.B.M.M.Tutanak Dergisi* 9. Dönem, 25. Birleşim, 3. Yasama Yılı, 1. Oturum, C. 12. 84.
[16] M. Fuad Köprülü, 19.12.1951 tarihli TBMM Konuşması. *T.B.M.M.Tutanak Dergisi* 9. Dönem, 19. Birleşim, 3. Yasama Yılı, 1. Oturum, C. 11. 227.
[17] M. Fuad Köprülü, 10.12.1951 tarihli TBMM Konuşması. *T.B.M.M.Tutanak Dergisi* 9. Dönem, 15. Birleşim, 3. Yasama Yılı, 1. Oturum, C. 11. 90.

Demokratik Türkiye'de toplamıştır. Onun için yeni kurulan Cumhuriyet, Osmanlı Devleti'nin zayıf düşmesiyle oluşmuş bir zaruriyet ya da İttihad ve Terakki kadrolarının yönetimde güç kazanmasıyla ortaya çıkan bir sonuçtan ibaret değildir. "Atatürkçülük, 150 yıllık bir tarihi gelişimin son ve radikal ifadesi olarak yorumlanabilir."[18] Bu yüzden, İnalcık, *Demokratik Türkiye*'yi anlatırken Tanzimat'a uzanır ve oradaki kültürel atmosferi anlamaya çalışır, Milli Mücadele Dönemi olarak isimlendirebileceğimiz Birinci Dünya Harbi'nden Cumhuriyet'in ilanına kadarki süreçte Anadolu'daki faaliyetleri (ve bunların Hindistan, İran gibi Müslüman ülkelerdeki etkilerini) gözden geçirir. 1923'ten sonraki süreci bütün bu birikim üstüne inşa eder. Yeni Türkiye'nin hikâyesini modernleşme serüveninin bir parçası olarak anlatır ve modernleşmenin kavramsal tartışmasını yapmayı ihmal etmez. *Annales*'ci bir yaklaşımla yalnızca bir ya da iki yüzyıl içerisinde cereyan eden olayları (*une historie lentement rythmee*) prensibiyle[19] anlatır: Yeni kurulan Cumhuriyet'in getirdiği değişimler ve yarattığı sancılar, Osmanlı devriyle beraber okunduğunda bir mirasın muktebesatı ve müşkülâtı hakkıyla ortaya çıkabilecektir.

Yeni Cumhuriyet'in kurucu kadrolarının idealize ettiği devletin temeli Tanzimat'ın Batıcı kültürel hayatına dayanıyordu. Sultan İkinci Abdülhamid, siyasette Batı fikirlerine karşı olsa da, büyük atılımların gerçekleşmesine ön ayak olmuştu.[20] Bu dönemde, "sivil Batıcı eğitimin yaygınlaşması, okulun, kitabın ve gazetenin etkisi altında aynı ilkeleri paylaşan bir kamuoyunun ortaya çıkması, Batılı zihniyette bir elitin oluşması, Mustafa Kemal kuşağını ve onun düşüncelerini anlamak bakımından birinci dereceden önem" taşımaktaydı.[21] Bu dönemde, devletin müslim ve gayrimüslim tebaasını Osmanlılık ideolojisi çerçevesinde birleştirmek amacıyla pozitif ilimlerin ağırlıklı olduğu laik bir eğitim verilmeye başlanmıştı. Batı'nın pozitif ilimleriyle ve pozitivizmle en çok haşır neşir olan tıbbiyeli ve askeri okul öğrencilerinden teşekkül eden bir aydın grubu, Batılılaşma hareketini gündeme getiriyor ve değişim, ihtilal istiyordu. Halil İnalcık, bu dönemde Cumhuriyet Türkiye'sinin ideolojisini hazırlayan gerçek bir Türk aydınlanma çağının, kültür Rönesans'ının ve bir devrim

[18] Halil İnalcık, *Atatürk ve Demokratik Türkiye* (İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2012) 65.
[19] Peter Burke, *Fransız Tarih Devrimi: Annales Okulu* (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2002) 179.
[20] II. Abdulhamid dönemi süreklilik ve kesinti unsurları için bkz. Erik Jan Zürcher, "Reactionary Despotism or Culmination of the Reforms? The Reign of Sultan Abdulhamit II," *Turkey: A Modern History* (New York: I.B. Tauris, 2001) 99-104.
[21] Halil İnalcık, *Atatürk ve Demokratik Türkiye* (İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2012) 34.

entelijansiyasının (*intelligentsia*) varlığından da söz eder.[22] Hadiseleri süreklilik içerisinde değerlendiren İnalcık, "Atatürkçülük, Türk tarihinin doğal gelişiminin kesin, lojik, vazgeçilmez bir sonucu olarak görünmektedir"[23] çıkarımını yapar. Ancak bu perspektifle, "toplumumuzu uzlaşmaz iki kitle halinde karşı karşıya getiren derin anlaşmazlığın"[24] çözümünün mümkün olacağını ve barışı güvence altına alan uzlaşma ve denge zemini olarak demokratik bir Türkiye Cumhuriyeti'nin gerçek manasına ulaşabileceğini söyler.

Osmanlı devrinden Cumhuriyet Türkiye'sine geçiş sürecini ve tek parti dönemi uygulamalarını ele alırken, Halil İnalcık, Atatürk'ün şahsi karakterini ve Cumhuriyet elitlerini açıkça ayırır. İnalcık, Atatürk'ün karakterini öncelikle bütün açıklığıyla ortaya koymuştur. Atatürk'ü, "Batıcı çağdaş değerlerle demokratik bir Türkiye'nin temellerini atmak isteyen ve bunları gerçekleştirecek askeri ve siyasi dehaya sahip olan bir stratejist" olarak ifade etmiştir. Ancak İnalcık, Mustafa Kemal'in başvurduğu popülizmin ve siyasi manevralarının da farkındadır. Onun "Türk milletini çağdaş medeniyetler düzeyine ulaştırma" uğrundaki mücadelesini aynı zamanda bir iktidar mücadelesi olarak niteler. Mustafa Kemal, "iktidarı elinde bulundurmak için en uygun söylemleri seçen, siyasi manevralar yapan usta bir siyasetçi idi, son kertede gayelerine ulaşmak için tehdide başvurmaktan çekinmezdi."[25] Yine, onun karakterinde Sosyal Darvinizm teorisi güçlü bir şekilde görülmekteydi: Makyavelist bir felsefeyle, Mustafa Kemal hayatta kalmanın ve var olmanın yalnızca güçlü olmaya bağlı olduğunu, bu hedefin her şeyi meşrulaştırdığı inancına sahipti.[26] İnalcık'a göre, onun siyasi stratejisinin ve söylemlerinin belli bir tarihte, belli bir amaçla uyguladığı göz önüne alınmaksızın Cumhuriyet dönemi anlaşılamaz. Atatürk, karakterindeki bu özellikleri şahsi menfaati için kullanmanın ötesinde bunu demokratik bir Türkiye'nin yaratılması için harcamıştı. İnalcık, Atatürk'ün kurduğu prensipte her türlü özgürlüğe yer açan demokratik devleti fevkalade önemsemektedir ve bunun korunmasının Atatürkçülüğün ruhundaki devrimci karakterin korunabilmesine bağlı olduğunu söyler. Fakat Atatürkçülük tek parti döneminde rol üstlenen Cumhuriyet elitleri tarafından istismar edilmiş ve demokratik bir Türkiye'de söz konusu olamayacak bir vesayet de yaratmıştır. Bunun temel sebebi, Atatürk

[22] İnalcık 35-36.
[23] İnalcık 35.
[24] İnalcık 10.
[25] İnalcık 38.
[26] İnalcık 41.

inkılaplarının mantığına, meşrulaştırma taktiğine dayanır. Atatürk, gerçekleştirmek istediği inkılapların her şeyden önce aydınlar tarafından fark edildiğini görüyordu: "Ma'şeri fikrin" aydınların halkı bu doğrultuda yönlendirilmesiyle oluşturulması stratejisini benimsemişti.[27] Bu şekilde, inkılapların "ma'şeri vicdan" ve TBMM tarafından onaylanmasıyla bu uygulamalar haklılık ve meşruluk kazanacaktı. "Bu 'kavramsallaştırma' ve 'yasallaştırma' bir evrimi amaçlamıştı. Fakat burada, doğal olarak bir sorun ortaya çıkmış ve Atatürk'ün ölümünden itibaren bu sorun, Türkiye politik hayatında karşı partiler ve darbeler biçiminde ağır bunalımlarla kendini göstermiştir."[28]

İnalcık, Türk modernleşmesini, kavramsal tartışmasıyla beraber geniş bir çerçevede ele alır. S. Eisenstadt'ın gelişme teorisine getirdiği yeni yaklaşımlardan hareket ederek tek parti dönemi modernleşmesinin başarısız olduğu ve umulanı veremediği tespitini yapar. Söz konusu başarısızlığı paradigma değişimi üzerinden açıklar. "Başka deyişle, fabrikalar, demiryolları yapılması sonucunda, eğitimin objektif ilim esaslarına göre örgütlenmesi halinde modern Türkiye doğacaktır, düşüncesi egemendi."[29] Eski modernleşme teorisinin, geleneksel toplumların klasik evrim teorisini izleyerek bir gelişme sağlayacağı tezi 1950'lerde yapılan araştırmalar sonucu geçerliliğini yitirmiştir. Miadını doldurmuş bu teori artık toplumların değişimini açıklamaktan uzaktır. "Modernleşmede çeşitli sosyo-demografik ve yapısal göstergeler, sadece geleneksel toplumun ne dereceye kadar çözülme yolunda olduğunu göstermekte, fakat geleneksel karakterini aşmış bir toplumun ne dereceye kadar gelişmiş olduğunu ve bir toplumun nasıl meydana geldiğini belirleyememekteydi."[30] "Türkiye'de Cumhuriyet döneminde beş yıllık planlar böyle bir teoriye dayanıyordu; üstün Avrupa örneğinde, aynı tipe irca edilebilen bir modernite tasarısı var, sanılıyordu. Ama gerçek tamamen farklı çıktı."[31] Çok partili döneme gelindiğinde, hatta 1960'lardan sonra Atatürk'ün çağdaşlaşmak için aldığı önlemlerin bu amaca ulaştırmayacağı fark edilmiştir. "Türkiye'de rasyonel devlet, Batı'dakinden farklı bir şekilde ortaya çıkmış ve tamamıyla uygulanamamıştır. Modernleşme, Batı'da uzun bir gelişme sonucu aşağıdan, kitlenin geleneksel cemiyeti değiştirmesi şeklinde olmuş; Türkiye'de ise

[27] İnalcık 64.
[28] İnalcık 65.
[29] İnalcık 52-53.
[30] İnalcık 53.
[31] İnalcık 56.

devletin ve aydın bir zümrenin devrim hareketi olarak gelmiştir. Bu durum, sosyal ve siyasi gelişmemizde, mücadele ve buhranlarımızda büyük bir rol oynamış görünmektedir."[32] Eisenstadt, eğer modernleşme süreci eski teoriye göre gerçekleşmiş olsaydı, Türkiye'de demokratik rejimdeki istikrarsızlık, askeri darbeler, sağlıksız şehirleşme, kamu medyasının aşırı etkinliği söz konusu olamayacağını söylemekteydi. İnalcık da bu durumun Kemalist rejim çerçevesinde analizinin mümkün olacağını söylemektedir.[33] Öte yandan, İnalcık'a göre Türkiye'de önceki rejime kıyasla ayrılıklar siyasi prensiplerde ve siyasi toplumsal sembollerdedir. Eski dini kimlik ve dini meşruluk prensibi terk edilmiş, önceki idareci sınıf yerine bürokrat ve aydın seçkinler gelmiştir.[34] Cumhuriyet, devrimden sonra Osmanlı bürokrasisinin elit yapısında derin değişimlere sebep olmamıştır.. Osmanlı reayası da yine Anadolu köylüsü olarak kalmıştır. Cumhuriyet kadrolarının sosyal politika alanında güttüğü amaçlar nispeten zayıf olduğundan, aşağı sınıflar devrimin dışında kalmıştır. Bu yüzden, devrim öncesi yukarı ve orta sınıf mensuplarıyla çatışma durumunda kalmamışlardır.[35] Yani, Cumhuriyet devrimi, Osmanlı toplumunun sınıfsal yapısını bozmamıştır. Ancak Osmanlı'nın patrimonyal yapısını değiştirmiş, merkezi iktidar dışında kalanlar için üst yöneticiler sınıfına katılma imkânı açılmıştır. Cumhuriyet'le beraber dikey sınıfsal geçişlilik Osmanlı'ya kıyasla artık büyük oranda mümkündür. İnalcık, Türk modernleşme sürecinin sağlıklı ve kendi ruhuna uygun işleyebilmesi için şu öneriyi yapmaktadır: "Her medeniyet, kendine has kurumsal formasyonlar ve kültür altyapıları geliştirmiştir ve bu medeniyetlerin özgün çizgileri Batı'ya uzaklık veya yakınlığına göre değil, kendi koşulları içinde araştırılmalıdır."[36]

Halkın egemenliği ve millet iradesi fikri Halil İnalcık'ın Cumhuriyet Türkiye'sine bakışında öncelikli olarak önem taşır. İnalcık için devrimi kutsallaştırmak değil, devrimcilik mana taşır. Bu yüzden, Cumhuriyet tarihinde iki kutup arasında çokça tartışma konusu olan Atatürk'ün putlaştırılması meselesine de değinilerek bunun taassup olduğu vurgulanır. Kendisini Atatürkçü olarak tanımlayan Bülent Ecevit'in ve Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'nun söylemlerinden hareket ederek tek parti dönemi elitlerine eleştiriler yöneltir.

[32] İnalcık 87.
[33] İnalcık 53.
[34] İnalcık 54.
[35] İnalcık 55.
[36] İnalcık 59.

Halk idaresini esas kılmamanın demokrasiyle bağdaşmayacağını da Francis Fukuyama'ya başvurarak rasyonel gerekçeleriyle izah eder.[37]

İnalcık, tek parti döneminin kadrolarının iktidarı bırakmamak üzere tutuculuğa sarıldığını, bu yüzden Cumhuriyet'in değerlerini genç devrimci kadroların devam ettirebileceğini Ecevit örneği üzerinden açıklar. Ecevit, "halk, hor görülmekten kurtulmak istiyor; kendi duygularına önem veren, kendi isteklerine kulak tutan, insanlığa saygı gösteren bir devlet görmek istiyor"[38] demekteydi. Ecevit'in söylemleri üzerinden İnalcık, eski kadroların devrimi ve devleti kendi yakınlarından teşekkül eden belli bir zümreye emanet ettiğini ve "Atatürk gerekli devrimleri yapmış ve tamamlanmıştır" dediklerini söylüyor, bu durumun Atatürkçülükle bağdaşmayacağını hatırlatarak Atatürk'ün sürekli devrimcilik isteyen bir önder olduğu vurgulamıştır.[39] Yine, Halil İnalcık halkın iradesini öne çıkararak Velidedeoğlu'nun "cahil halk doğal olarak tutucudur, onu eğitmek gerekir" sözlerini eleştirerek gerçek demokrasinin nasıl olması gerektiğinden bahseder.[40] İnalcık, öte yandan Atatürk'ün putlaştırılmasıyla ilgili Velidedeoğlu'nun eleştirel görüşlerine de geniş yer verir. Atatürk'ün fikir köleliğine ve ağaya, şeyhe taparcasına bağlılığa karşı olduğunu hatırlatan İnalcık, Velidedeoğlu'nun şu tespitini aktarır: "Toplumumuzda çıkarcı Atatürkçüler onun için heykeller dikmek, bayramlar ve matem günleri düzenlemekle, Atatürk'ü putlaştırmakla meşguldürler."[41] Gerçekten de İnalcık'ın Velidedeoğlu'nun görüşleri üzerinden anlatmaya çalıştığı hadise ilginçtir ve Türkiye'nin yakın siyasal geçmişinde dâhi tartışma konusudur. Burada, ilgili bir örneği aktarmakta fayda olabilir. 1977'de Samsun Belediye Meclisi'nde yaşanan bir hadisede; toplantı öncesi Atatürk için yapılacak saygı duruşuna karşı çıkan Adalet Partisi'nden Belediye Başkanı Kemal Vehbi Gül, "Bu tür işlemlerin yalnızca vakit kaybı olduğunu" belirterek "Ben putperest değilim. Herkes yaptığı işle anılır. Bunun için belli günler vardır. Her toplantıda saygı duruşu putperestlerin işidir" demiştir. Ancak belediye başkanının bu sözlerine itirazlar olmuş ve yapılan oylamada meclis büyük bir farkla "Ata'ya saygı duruşunda bulunulması" kararını kabul etmiş, bunun üzerine Belediye

[37] İnalcık 51.
[38] İnalcık 51.
[39] İnalcık 49.
[40] İnalcık 46.
[41] İnalcık 46.

Başkanı Gül de toplantıyı terk etmiştir.[42] Toplumun genelinde, özellikle de Cumhuriyet'in yönetici kademelerinde Atatürk'ü putlaştırma temayülü Cumhuriyet tarihi süresince oldukça fazla olmuştur. Halil İnalcık, Ecevit'le ortak kanaattedir ve Atatürk'ü putlaştıranların devrimciliği dondurarak yeni ruh ve atılımların önüne geçtiğini düşünür.[43] Burada, tıpkı Köprülü gibi İnalcık'ın da demokrasiden taviz vermeye ve vesayete karşı tavrının net olduğunu söylemek mümkündür. İnalcık, daha önce de tekrar ettiğimiz üzere, Cumhuriyet'in değerlerine ve kazanımlarına inanmakta ve bu prensiplerle Türkiye'nin ilerleyebileceği düşüncesini taşımaktadır. Bu yüzden, Atatürk'ün adını kullanarak vesayet yaratanlara sıcak bakmamaktadır.

SONUÇ

Fuad Köprülü ve Halil İnalcık'ın Cumhuriyet Türkiye'sinin vaat ettiği değerleri gerçek manasıyla özümsediğini söylemek mümkündür. Demokratik bir Türkiye'nin önünü açan Atatürk'e Köprülü'nün de İnalcık'ın da saygısı büyüktür. Ancak her iki figür de tek parti kadrolarının bu değerleri istismar ederek kendi çıkarlarına yarar sağlamalarına karşı çıkmıştır. Bu bağlamda, her iki figür için de Cumhuriyet tartışılmaz bir kutsal değildir ancak Batılı manada çağdaş bir demokrasiyi benimseyen Cumhuriyet Türkiye'si bu istikamette korunmalıdır. Bunun için de Atatürk'ün özünü ortaya koyduğu ilke ve prensipleri doğru anlamalı, çıkarcılara fırsat vermeden bu ideallerin peşinden gidilmelidir. Fuad Köprülü'nün de çok partili hayata geçilmesiyle beraber CHP'yi eleştirerek talep ettiği demokrasi ve eşitlik aslında Atatürk'ün kurmak istediği demokratik Türkiye'nin düzgün bir şekilde işleyebilmesinden başka bir şey değildir. Her iki figürün müşterek bir kanaatte buluştuğu tespiti, Köprülü ve İnalcık'ın bir geleneğin devamlılığını sağlayan bir aktör ve bir müverrih olmaları itibariyle de ayrıca anlamlı olacaktır.

[42] Ayhan Köksal, "Samsun Belediye Başkanı, Atatürk için saygı duruşuna karşı çıktı," *Milliyet* 25 Aralık 1977: 12.
[43] Halil İnalcık, *Atatürk ve Demokratik Türkiye* (İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2012) 49.

BİBLİYOGRAFYA

Akandere, Osman. "Bir Demokrasi Beyannamesi Olarak 'Dörtlü Takrir'in Amacı ve Mahiyeti." *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9 (2003): 5-28.

Akyol, Taha. "Halil İnalcık diyor ki..." *Milliyet* 29 Eylül 2003.

Arı, Bülent and Selim Aslantaş. "Türkiye'de Modern Tarihçiliğin Öncüsü Fuad Köprülü." *Doğu Batı* 12 (2000): 193-205.

Aşık, Melih. "İnalcık Ne Diyor?" *Milliyet* 04 Mayıs 2005.

Ayan, Ergin. "Türk Tarihyazımının Evriminde Annales Kuramının Yorumu." *Journal of History School* 11 (2011): 75-101.

Benjamin, Walter. "Tarih Kavramı Üzerine." *Son Bakışta Aşk*. haz. Nurdan Gürbilek. İstanbul: Metis Yayınları, 2008. 40.

Bila, Fikret. "Halil İnalcık'ın Uyarısı" *Milliyet* 19 Kasım 2009.

Burke, Peter. *Fransız Tarih Devrimi: Annales Okulu*. çev. Mehmet Küçük. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2002.

Ergenç, Özer. "Halil İnalcık Neden 'Büyük'?" *Doğu Batı* 12 (2000): 121-141.

Göğüş, Zeynep. "AKP, Atatürk'e karşı mı?" *Hürriyet* 19 Kasım 2005.

Güneş, Hasan Hüseyin. "Bir Üstâd-ı Âlem: Mehmed Fuad Köprülü." *Journal of History School* 11 (2011): 103-119.

Habib, Irfan. "Problems of Marxist Historiography." *Social Scientist* 16.12 (1988): 3-13.

İnalcık, Halil. *Atatürk ve Demokratik Türkiye*. İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2012.

—. *Tarihçilerin Kutbu: Halil İnalcık Kitabı*. haz. Emine Çaykara. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013.

İnce, Özdemir. "Halil İnalcık, 'Atatürk ve Demokratik Türkiye" *Hürriyet* 12 Ağustos 2007.

Köksal, Ayhan. "Samsun Belediye Başkanı, Atatürk için saygı duruşuna karşı çıktı." *Milliyet* 25 Aralık 1977: 12.

Köprülü, M. Fuad. *Türkiye Tarihi*. Ed. M. Hanefi Palabıyık. Ankara: Akçağ Yayınları, 2005.

Köprülü, Orhan F. *Türk Klâsikleri: Yunus Emre'den Aşık Veysel'e*. C. 7. İstanbul: DÖSAR Yayınları, 1974.

Levend, Agah Sırrı. *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*. Ankara: TDK Yayınları, 1960.

Lukacs, Georg. "The Changing Function of Historical Materialism." *History and Class Consciousness: Studies in Marxist Dialectics*. çev. Rodney Livingstone. Cambridge: The MIT Press, 1971. 223-255.

Perry, Matt. *Marksizm ve Tarih*. çev. Gül Tunçer. İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.

Pulur, Hasan. "İnalcık Hoca Böyle Diyorsa..." *Milliyet* 31 Ekim 2005.

Sazak, Derya. "Atatürk ve modernite" *Milliyet* 30 Ekim 2009.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi

Turan, Osman. "Türk İlminin Abidesi: Prof. Fuad Köprülü." *Türk Kültürü* 4.47 (1966): 936-942

Uzman, Nasrullah. "İktidardan Muhalefete M. Fuad Köprülü'nün Siyasi Mücadelesi (1956-1966)." *Akademik Bakış* 7.13 (2013): 185-208.

Zürcher, Erik Jan. "Reactionary Despotism or Culmination of the Reforms? The Reign of Sultan Abdulhamit II." *Turkey: A Modern History*. New York: I.B. Tauris, 2001.